

MOȘTENIREA LUI MIHAI VITEAZUL PENTRU INDEPENDENȚA ȘI UNITATE NAȚIONALĂ PÎNĂ LA INSTAURAREA REGIMULUI FANARIOT ȘI HABSBURGIC

MATEI D. VLAD

În secolul al XVII-lea, după căderea lui Mihai Viteazul, dominația otomană a continuat să se exercite asupra țărilor române, însă în forme atenuate, haraciul fiind cîteva decenii mult inferior cifrei din momentul izbucnirii războiului antiotoman (1594), aceasta datorită victoriilor militare românești, care au impus turcilor modificarea relațiilor în sens favorabil românilor.

În veacul al XVII-lea, începînd cu Radu Șerban în Țara Românească și cu Movileștii în Moldova, unii dintre domnitori au promovat o politică de independență față de Poartă, căutînd să obțină, ori de cîte ori li s-a ivit prilejul, eliberarea de sub jugul turcesc. Pe de altă parte, voievozii români au îndeplinit nu odată oficiul de mediatori în aplanarea conflictelor dintre turci și adversarii acestora.

Evoluția relațiilor țărilor române cu Poarta în această perioadă nu poate fi însă desprinsă de evoluția generală a situației internaționale și mai ales de evenimentele care se petreceau în sud-estul Europei. Astfel, dacă pînă la 1683 Turcia a întreprins o serie de campanii militare ale căror rezultate i-au fost favorabile, de la asediul Vienei ea a suferit înfrîngerii succesive, ceea ce s-a repercutat și asupra relațiilor sale cu țările române.

Deși se aflau în stare de vasalitate, țările române au promovat o politică externă proprie, independentă. De cele mai multe ori, domnitorii români motivau la Poartă necesitatea luării unor măsuri prin activitatea pe care o desfășurau în favoarea turcilor pentru obținerea de informații. Sub această mască ei reușeau să stabilească legături diplomatice chiar cu țări care se aflau în conflict cu turcii. Așa se explică de ce, de-a lungul acestei perioade, diplomația românească a continuat să inițieze acțiuni — majoritatea în secret — al căror scop constant a fost, ca și în secolul precedent, înlăturarea stăpînirii turcești.

Domnitorii români, urmărind cu atenție mișcările care se produceau în această vreme în raportul de forțe dintre statele mari și încercînd să se folosească de contradicțiile generate de interesele divergente ale acestora, vor iniția sisteme de alianțe, negocieri de tratate în scopul de a înlătura dominația otomană. Inițiativele au pornit cînd din Țara Românească și Moldova,

cînd din Transilvania. Este vorba de așa-numitele planuri de „confederare” a celor trei țări, care devin o preocupare constantă. Se cunosc din secolul al XVII-lea douăsprezece tratate de alianță încheiate între Țara Românească, Moldova și Transilvania din totalul de 31 încheiate de țările române. Din această cauză, secolul al XVII-lea în istoria medie a României, de la eșuarea încercării de formare a unui stat unitar sub Mihai Viteazul pînă la instaurarea regimului domnilor fanarioți și a stăpînirii habsburgice în Transilvania, poate fi socotit, nu numai din punct de vedere cultural, dar și politic, o perioadă oarecum unitară.

Ne amintim, cu acest prilej, că sfîrșitul secolului al XVI-lea românesc a deținut un loc aparte în tabloul politic european. El s-a încheiat sub semnul epocii lui Mihai Viteazul, care a inaugurat un nou ciclu istoric, din ale cărui premise va răsări politica secolului al XVII-lea și a primei părți a celui următor. Epoca lui Mihai a marcat, am putea spune, o renaștere morală care s-a reflectat și pe plan politic și cultural.

În cursul secolului al XVII-lea, majoritatea domnitorilor din țările române au promovat, cum precizăm mai înainte, o politică de independență, dar aceasta caracterizează îndeosebi domniile lui Radu Șerban, Matei Basarab, Gheorghe Rakoczy I și fiul acestuia, Gheorghe Rakoczy II, Constantin Șerban Basarab, Mihnea al III-lea și Gheorghe Ștefan, iar mai tirziu Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu și Dimitrie Cantemir.

Radu Șerban (1601, 1602—1611), conducător militar și diplomat iscusit, a reluat pe alt plan, și în alte condiții, istoria lui Mihai Viteazul. El a făcut din domnia sa o perioadă de echilibru intern, de refacere a țării, și de luptă pentru apărarea independenței. Aceasta explică, în parte, faptul de ce cronicarii și toți cei care au urmărit domnia lui Mihai Viteazul s-au îndreptat adeseori și asupra lui Radu Șerban, continuatorul politicii sale antietnoane. De aceea, la Praga și Varșovia, la Viena și Madrid, la Constantinopol, Veneția, Paris și Londra s-au adunat mii de rapoarte, scrisori etc. cu privire la domnia lui Radu Șerban. Pe lângă ele, peste 50 de cronică din cele trei țări române cuprind în paginile lor imagini vii din agitata domnie a lui Radu Șerban.

Începutul domniei sale nu a fost liniștit. A trebuit să-și cucerească tronul cu sabia. De altfel, el n-a obținut confirmarea Porții, decît după înfrîngerea rivalului său, Simion Movilă, susținut de tătari, și a lui Radu Mihnea, venit cu ajutoare turcești, în luptele de la Ogretin și Teișani din septembrie 1602.

Deoarece sultanul Mehmed al III-lea (1595—1603) a respins propunerea sa de pace, Radu Șerban a pornit ofensiva la sudul Dunării, atacînd cetatea Belgradului, iar în prima jumătate a anului 1603 oștile lui au ajuns victorioase sub zidurile Hirșovei și Brăilei.

În momentul cînd asedia Brăila a sosit un reprezentant al generalului Basta, care i-a cerut să intre grabnic în Transilvania, împotriva lui Moise Secuul, ales principe cu ajutorul turcilor. Dacă Transilvania, prin Moise Secuul, ajungea din nou în mîna sultanului, Țara Românească ar fi fost înconjurată din toate părțile de forțe ostile. Pentru a evita o asemenea situație, Radu Șerban a trecut munții, și la 17 iulie 1603, lîngă „moara de

hîrtie“ a Brașovului, a înfrînt armata lui Moise Secuiul care a fost ucis în luptă. Ca și Mihai, cu patru ani în urmă, Radu Șerban era stăpînul Transilvaniei. Spre deosebire de Mihai, care încercase să realizeze o forță ofensivă a celor trei țări române îndreptată împotriva statului otoman, Radu Șerban, prin cucerirea Transilvaniei, a urmărit, în alte condiții, să opună ofensivei turcești forța de apărare a Țării Românești și a Transilvaniei, la care, prin legături de alianță va fi atrasă mai târziu și Moldova lui Constantin Moștilă (1607—1611).

Radu Șerban a continuat politica lui Mihai Viteazul, de apropiere față de Habsburgi. De altfel, după victoria din 1603, Rudolf al II-lea l-a numit principe al Imperiului romano-german, trimițîndu-i marele stindard imperial.

Ultimul război purtat de Radu Șerban a fost cu Gabriel Bathory (1608—1618), principele Transilvaniei. Cu toate că la ocuparea tronului acesta fusese sfătuit de Dietă „să păzească buna vecinătate cu cele două țări românești“, ros de ambiții ce-i depășeau puterile, Gabriel Bathory se visa principe și al Țării Românești mai întîi, apoi și al Moldovei. Aceasta era, de altfel, o mai veche ambiție a principilor din familia Bathory de a-și instaura stăpînirea lor în cele trei țări române.

Pentru a-și atinge scopul propus, la începutul anului 1611, Gabriel Bathory a atacat Țara Românească, călcînd „confederația perpetuă și inviolabilă“ pe care o încheiase mai înainte cu Radu Șerban. Luat prin surprindere, Radu Șerban, urmînd regula lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, de a nu lupta cu doi dușmani în același timp, s-a retras în Moldova vecină și prietenă, mai ales că în timp ce oștile lui Bathory înaintau dinspre nord, cele turcești se adunau la Dunăre, gata să intre în țară și singur n-ar fi putut rezista atîtor forțe. În Moldova, Radu Șerban a adunat oști în tabăra de la Roman, a încheiat apoi o alianță militară cu regele Mathias al II-lea de Habsburg (rege, 1608—1618 și împărat, 1612—1619), și, în iunie 1611, și-a recucerit scaunul. N-a zăbovit însă prea mult în Țara Românească, a urcat în sus pe Teleajen, și a trecut munții în Transilvania. Gabriel Bathory, luat prin surprindere, a fost învins într-o crîncenă bătălie, la 10 iulie 1611 (stilul nou), nu departe de Brașov, în același loc în care biruisse pe Moise Secuiul. Pentru a doua oară Radu Șerban era stăpîn al Transilvaniei.

După o lună și jumătate, Radu Șerban a fost totuși nevoit să apuce drumul fără de întoarcere al exilului. Ce se întîmplase? În timp ce Radu Șerban trecea în Transilvania, o numeroasă oștire turco-tătără ocupă Țara Românească. Deși victorios în Transilvania, Radu Șerban n-a putut, cu mica lui oștire, să înfrunte armata turco-tătără și de aceea a pornit spre curtea de la Viena, de unde nu s-a mai întors niciodată în scaunul țării. Cu toate acestea, el a luat parte activă la evenimentele din țările române, și istoria politică a acestora, între anii 1611 și 1620 (anul morții sale), nu poate fi înțeleasă fără a cunoaște acțiunile lui Radu Șerban din această perioadă. Departe de țară, el a participat la mai toate acțiunile antiotomane inițiate de Imperiul habsburgic sau regatul polon, pe plan militar sau diplomatic. De aceea, nu întîmplător, numele său apare la loc de frunte în cadrul tratativelor de pace dintre Poartă și imperiali (1615) precum și într-o conven-

ție de pace, încheiată la Iaruha între poloni și turci în anul 1617. Turcii, care se temeau de el, au condiționat totdeauna încheierea tratativilor de îndepărtarea lui Radu Șerban.

Alături de ducele Charles de Nevers, Radu Șerban a fost unul din fondatorii și conducătorii unui nou ordin cavaleresc, al cărui scop principal era inițierea unei cruciade antiotomane europene. Războiul de 30 de ani, început în 1618, a pus capăt acestei inițiative, dar pentru noi Radu Șerban este ultimul mare cruciat român. Rolul pe care Radu Șerban l-a jucat în istoria Țării Românești nu apare numai în raport cu calitățile sale personale, căci el n-a fost numai „viteazul cel dintii al țării” — cum se exprima N. Iorga — ci și continuatorul politicii antiotomane inițiate de Mihai Viteazul.

Relațiile dintre țările române au cunoscut o perioadă de înflorire în timpul domniei mai lungi și mai bogată în realizări a principelui Transilvaniei Gabriel Bethlen (1613—1629), care venise ca om de încredere al turcilor, fiind ales principe și de către Dietă. La ocuparea tronului, Bethlen a beneficiat de ajutorul prețios al domnilor muntean și moldovean.

Gabriel Bethlen, fiind un om cu calități superioare de cîrmuitor, a înțeles sensurile politice în mijlocul unei situații destul de complexe. Între altele, el și-a dat seama de importanța economică și politică a celorlalte două țări românești în raport cu interesele Transilvaniei. De aceea, cel dintii act politic după numirea sa ca principe, a fost încheierea unei alianțe strînse cu Radu Mihnea (1611—1616 ; 1620—1623), domnul Țării Românești și cu Ștefan al II-lea Tomșa (1611—1615) al Moldovei, cei trei domni jurînd „să fie ca frații și să nu se lase unul de altul pînă la moarte”. Cu Gavril Movilă (1618—1620), ajuns domn în Țara Românească, principele Bethlen a legat o „pace prietenească” în anul 1619, făgăduindu-și ajutor reciproc împotriva dușmanilor din afară.

Gabriel Bethlen a reușit să pună capăt anarhiei feudale și să întărească puterea centrală. Prin tratatul de la Tyrnavia din anul 1615, elimină posibilitatea habsburgilor de a-i submina domnia. Știe să reziste și presiunilor turcești, ridicînd astfel prestigiul principatului Transilvaniei pe arena politică internațională.

În urma participării la Războiul de 30 de ani (1618—1648), Bethlen a obținut recunoașterea, prin pacea de la Mikulov din 6 ianuarie 1622, din partea împăratului Ferdinand al II-lea (1619—1637) a independenței Transilvaniei și stăpînirea asupra celor șapte comitate din Partium și Ungaria superioară. Fiind calvin, Gabriel Bethlen a dus o politică de întărire a calvinismului în Transilvania și de slăbire a forțelor catolice. În cadrul Războiului de 30 de ani a fost atras în coaliția țărilor protestante, urmărind să consolideze independența țării și să-i sporească teritoriile.

În vremea lui Gabriel Bethlen, schimbul de oameni și de informații între cele trei țări, întregit de schimburile de produse și de meșteri pricepuți, se desfășoară fără încetare în toate direcțiile. Aceste relații multiple au fost socotite de principele Transilvaniei suficient de puternice pentru a aprecia existența unei „confederații confirmate” între țările române. În baza acestei „confederații”, ostași din Țara Românească au participat la expedițiile anti-

habsburgice ale lui Bethlen și tot din asemenea raporturi s-a născut în mintea principelui ardelean proiectul unirii celor trei țări românești într-o singură formațiune statală sub forma unui „regat al Daciei”, însă de confesiune protestantă.

În vederea realizării acestui proiect, Bethlen a cerut sprijinul patriarhului din Constantinopol, Chiril Lucaris, pentru convertirea românilor la protestantism. Patriarhul a respins propunerea lui Bethlen, invocând argumente dogmatice și exprimându-și teama că această acțiune ar întrerupe legăturile tradiționale ale românilor din Transilvania cu frații lor de dincolo de Carpați. Răspunsul patriarhului e important, deoarece dezvăluie principelui o realitate de care va trebui să țină seama în strădaniile sale prozelite, anume de „legătura de sînge și de simțiri, care trăiește, deși în mod tainic, dar cu atât mai puternic, între românii din Țara Transilvaniei și între locuitorii Țării Românești și ai Moldovei”. Deși planul lui Bethlen a izvorât dintr-o realitate economică și politică, el nu s-a putut însă realiza din cauza împrejurărilor politice internaționale. Interese potrivnice — nu convenea nici Imperiului habsburgic și nici Imperiului otoman o putere economică și politică însemnată în această parte a Europei — au zădărnicit realizarea acestui proiect îndrăzneț. Făurirea proiectului conferă însă o mai mare semnificație unirii din timpul lui Mihai de la care-și trage exemplul și care-și prelungește ecourile în deceniile următoare.

Ultimele două decenii din prima jumătate a secolului al XVII-lea se caracterizează în istoria politică a Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei prin ceea ce se poate denumi epoca lui Matei Basarab (1632—1654), Vasile Lupu (1634—1653) și Gheorghe Rakoczy I (1630—1648). În acest răstimp, planurile de „confederație” devin din nou o preocupare constantă, ajungîndu-se la crearea unui sistem politic format din Țara Românească, Transilvania și vremelnice din Moldova.

Alianța care s-a stabilit între cele trei țări române, formal pentru înlăturarea încercărilor de schimbare a domnului, avea în realitate în vedere lupta eventuală de eliberare de sub stăpînirea Porții. Textele tratatelor dintre cele trei țări, deși prevedeau supunerea față de Poartă, extinderea alianțelor și cu alte state europene, arată care era adevăratul lor scop.

Legăturile lui Matei Basarab cu Gheorghe Rakoczy I, de la care primise ajutoare încă de cînd se afla pribeag în Transilvania, datează de la începuturile domniei lui. Primul tratat de alianță dintre Matei Basarab și Gheorghe Rakoczy I s-a încheiat la 17 iulie 1633. El se întemeia pe colaborarea politică dintre cele două state și pe sprijinul reciproc în caz de nevoie. Acest tratat a fost reînnoit în repetate rînduri și anume, în 1635, apoi în 1636 și 1640. Tratatul a servit ambilor domnitori în raporturile lor cu Poarta. Așa, de pildă, în anul 1636, cînd turcii au încercat să-l mazilească pe Rakoczy I, Matei Basarab i-a propus acestuia să prevină acțiunea de înlocuire plănuită de sultan, printr-o ofensivă care să ducă războiul dincolo de Dunăre și la care s-ar fi asociat el însuși, adică Matei Basarab.

Pornind de la aceleași considerente, la 29 septembrie 1638, s-a încheiat la Alba Iulia un tratat de alianță și între principele Transilvaniei și dom-

nul Moldovei, Vasile Lupu, în aceleași condiții în care se încheiase tratatul dintre Transilvania și Țara Românească cu trei ani în urmă.

În cadrul acestui sistem de alianțe, Gheorghe Rakoczy I poseda cea mai însemnată putere militară și înțelegea ca cele două țări de peste munți să-i fie subordonate. La rîndul său, Matei Basarab era hotărît să continue politica lui Mihai Viteazul, iar Vasile Lupu, venit în scaun ca om de încredere al turcilor și al cercurilor grecești constantinopolitane, spera ca, cu ajutorul grecilor, să-și instaureze propria lui hegemonie asupra celor trei țări. Din cauza pretențiilor de suzeranitate ale lui Gheorghe Rakoczy I asupra celor două țări românești din sud și răsărit de Carpați și a planurilor lui Vasile Lupu, sistemul de alianță n-a fost destul de viabil. Totuși, pentru Gheorghe Rakoczy acest sprijin, chiar și vremelnice, a fost foarte prețios, deoarece și-a putut restabili autoritatea centrală, ceea ce a însemnat nu numai restrîngerea puterii mării nobilimi, dar și posibilitatea participării la Războiul de 30 de ani împotriva habsburgilor. De altfel, la 16 noiembrie 1643, Transilvania a încheiat la Alba Iulia un tratat cu Franța și Suedia, în baza căruia Gheorghe Rakoczy I a primit mai multe subsidii în vederea luptei împotriva imperiilor. La începutul anului 1644, Gheorghe Rakoczy I intră în acest război de amploare europeană și reușește, sprijinit fiind și de masele țărănești oprimate de habsburgi în comitatele răpite, să impună imperialilor pacea de la Linz (29 august 1645). Prin acest tratat sînt reconfirmate prevederile păcii de la Mikulov, iar principelui i se recunosc pe tot timpul domniei sale cele șapte comitate din Partium și Ungaria superioară.

Pe baza acestor succese, Transilvania a participat și la încheierea păcii din Westfalia care a pus capăt Războiului de 30 de ani, fiind recunoscută ca stat suveran de celelalte puteri europene. Prin rolul jucat în timpul Războiului de 30 de ani și prin participarea sa la încheierea păcii, Transilvaniei i s-a recunoscut un loc însemnat în lupta antihabsburgică și anticatolică.

Un moment deosebit de important în politica externă a celor trei țări române îl constituie aderarea lor la Liga antiotomană, inițiată de regele Poloniei, Vladislav al IV-lea (1632—1648). Acesta, socotind că Imperiul otoman intrase într-o fază de decădere, a înarmat pe cazaci, și-a format o oaste de mercenari cu armament modern, a încheiat o alianță cu Venetia și apoi cu imperialii, în urma întîlnirii pe care Vladislav al IV-lea a avut-o la Nikolsburg cu Ferdinand al III-lea (1637—1657).

Pentru atragerea Moldovei în Ligă s-a recurs din partea polonă la căsătoria lui Ianusz Radziwill, marele hatman al Lituaniei, cu Maria, fiica lui Vasile Lupu. Nunta a avut loc la Iași, în februarie 1645. De reținut că, în vederea campaniei antiotomane ce se pregătea, se conta și pe colaborarea Transilvaniei și a Țării Românești. Cei doi domni, Gheorghe Rakoczy I și Matei Basarab, trebuiau să aibă gata 25.000 de oameni de oaste.

Merită a fi subliniat faptul că rolul principal în războiul cu turcii era destinat lui Matei Basarab, care era numit din partea Ligii „general al întregului Răsărit”. El nu s-a mulțumit să aștepte numai sosirea trupelor aliate, dar a luat și inițiativa unei răscoale generale a sîrbilor și bulgarilor împotriva otomanilor, prin intermediul oștenilor mercenari care treceau în serviciul domnului muntean, ca și prin circulația călătorilor sîrbi și bulgari ce

veneau în Țara Românească după ajutoare sau prin trecerea continuă a negustorilor. Comunitățile bulgare au trimis și o solie la Matei Basarab, făgăduindu-i, între altele, că vor începe răzcoala împotriva turcilor imediat ce vor primi înștiințare de la dînsul, propunîndu-i, totodată, să-l încoroneze ca țar la Tîrnovo, dacă îi scoate de sub jugul turcesc. Matei vodă s-a grăbit să vestească aceste lucruri la Varșovia.

Expediția generală împotriva Imperiului otoman n-a putut însă fi dusă la îndeplinire, deoarece nobilimea polonă a refuzat să voteze în Dietă sumele cerute de rege pentru ridicarea armatei. Pe de altă parte, în cursul anului 1648, au murit atît regele Poloniei, Vladislav al IV-lea, inițiatorul alianței, cît și principele Transilvaniei, Gheorghe Rakoczy I, și tot în acel an a început războiul de eliberare al Ucrainei, evenimente care au schimbat datele situației politice din sud-estul Europei.

Alianța celor trei țări române în timpul lui Matei Basarab, Vasile Lupu și Gheorghe Rakoczy I, a fost de fapt un bloc îndreptat împotriva Imperiului otoman și în legătură cu întărirea lui se căuta sprijin în afară, la alte state mai mari.

Gheorghe Ștefan, urmașul lui Vasile Lupu la tronul Moldovei, a încheiat astfel, în anul 1656, un tratat politic și unul comercial cu țarul Rusiei, Alexei Mihailovici, cu scopul vădit de a acționa în comun contra turcilor. Dar nici de astă dată nu s-a întreprins o atare acțiune. Ea se va produce în timpul domniei în Țara Românească a lui Mihnea al III-lea (1658—1659), condițiile situației internaționale fiind oarecum propice pentru aceasta, căci între venețieni și turci reizbucnise un violent conflict pentru stăpînirea insulei Creta. În aceste împrejurări, Mihnea al III-lea, deși ocupase tronul Țării Românești cu ajutorul Porții, și-a propus să se răzcoale împotriva turcilor și a încheiat, în acest scop, o alianță secretă cu Gheorghe Rakoczy al II-lea, lîngă Rucăr (1658) și după aceea la Tîrgu Mureș în 4 octombrie 1659.

Cel dintîi semn al proiectelor sale antiotomane a fost schimbarea numelui de Mihnea în acela de Mihai, îndată după luarea domniei. În interior, Mihnea Mihai a avut o bază socială largă, sprijinindu-se pe negustori, slujitori, moșneni, și țărani, dintre care și-a ales chiar și unii dregători. În ciuda intrigilor întreprinse de boieri, Mihnea al III-lea a știut să-și păstreze domnia. Căutînd încă de la începutul domniei sprijin la curțile europene, el a încredințat în acest scop o importantă misiune diplomatică călugărului franciscan Gabriel Thommasy. Nădăjduind să găsească un sprijin la papa Alexandru al VII-lea, Mihnea al III-lea era dispus să recunoască „veritatea religiunii catolice”, în timp ce, pentru a avea o influență în Balcani, era un susținător al ortodoxismului, îndeplinind, după mărturiile lui Paul de Alep, „cu mare grijă și devotament exact aceeași ceremonie și regulă ce se observă la Moscova”.

Răzcoala pusă la cale de Mihnea al III-lea Radu, începe în septembrie 1659 și are ca preludiu uciderea unei însemnate părți a marii boierimi, pentru a evita opoziția ei, iar ca semnal măcelul turcilor aflați în Tîrgoviște și în alte orașe. Oastea lui Mihnea al III-lea, ajutată de cea ardeleană și sprijinită de oștile Moldovei, unde tronul fusese ocupat, pentru scurt timp, de Constantin Șerban (care-l înlocuise pe Gheorghe Ghica), a obținut succese împotriva

turcilor la Frățești și la Călugăreni (noiembrie 1659). După aceea, a cucerit cetățile Giurgiu și Brăila și a atacat o serie de orașe din sudul Dunării ca, de pildă, Silistra, Ruscium, Nicopole. Dar, împrejurările în care se desfășura această răscoală erau mai grele decât cele existente în vremea lui Mihai Viteazul. Într-o asemenea situație, când Mihnea al III-lea conducea acțiunile antiotomane în Țara Românească, el a fost luat prin surprindere de o oaste tătărească, venită din Moldova, a fost învins la Giurgiu și Călugăreni, deci acolo unde mai înainte repurtase victorii împotriva turcilor. Mihnea al III-lea a fost nevoit să se retragă, prin trecătoarea Branului, în Transilvania. În urma lui, tronul Țării Românești a fost ocupat de Gheorghe Ghica, transferat de la Iași. Armata turco-tătără care l-a însoțit pe acesta a prădat cumplit țara, timp de trei zile și trei nopți, căutând să răzbune, astfel, pe cei căzuți cu prilejul răscoalei predecesorului.

După înfringerea lui Mihnea al III-lea, oștile turcești și cetele tătărești au pătruns în Transilvania și au înfrînt o ultimă încercare de rezistență a lui Gheorghe Rakoczy II, în lupta de la Florești (lingă Cluj), la 22 mai 1660. Turcii au ocupat apoi Oradea împreună cu ținutul Crișanei, înființând aici un alt pașalic, cel al Oradei (1660). Fostul domn muntean Constantin Șerban și Ioan Kemeny, noul principe al Transilvaniei, au încercat în ianuarie 1661 să se ridice împotriva turcilor și să schimbe această situație, dar n-au reușit, deoarece au fost lipsiți de ajutorul promis din partea Habsburgilor. De altfel, în anul 1660 au murit atât Mihnea al III-lea, inițiatorul răscoalei, cât și Gheorghe Rakoczy al II-lea.

Alianța celor trei țări române încheiată în lupta antiotomană, sub conducerea Țării Românești, se înscrie ca un moment de seamă în istoria poporului nostru. Ea a reușit să ridice puterea țărilor române pentru o scurtă vreme și să dea maselor populare nădejdea scuturării jugului otoman.

În ultimele două decenii ale secolului al XVII-lea, Poarta se găsește într-o situație din ce în ce mai precară pe plan extern, ea trebuind să facă față mai multor state coalizate împotriva sa. Principalul ferment al acestei coaliții va fi, de fapt, puternica rivalitate austro-turcă, manifestată prin starea aproape permanentă de război între cele două imperii. Domnitorii români din această vreme vor încerca să folosească rivalitatea respectivă în propriul lor interes, în vederea realizării ideii care străbate toate acțiunile diplomației românești de la începuturile sale: suveranitatea și neatîrnarea. Așa, de pildă, Șerban Cantacuzino (1678—1688) a urmărit, tot timpul domniei sale, o apropiere față de Habsburgi, mascată însă de menținerea unor raporturi bune cu Poarta spre a nu trezi suspiciuni. O atare politică era, desigur, foarte periculoasă și grea, necesitînd o abilitate deosebită.

Diplomația românească a timpului a făcut însă dovada unei capacități remarcabile și, dacă pentru o apropiere de Austria s-a practicat chiar furnizarea de informații imperialilor, relațiile cu Poarta au fost și ele destul de bune.

Un episod deosebit de ilustrativ în acest sens s-a petrecut în timpul asediului Vienei de către turci, în 1683, când, cu toate că în rîndurile armatelor asediatoare se aflau și români (conform unui raport italian ar fi participat 4000 munteni, 2000 moldoveni și 6000 transilvăneni), Șerban Canta-

cuzino a ușurat transmiterea unor informații celor asediați, oferind, astfel, creștinilor răgazul necesar pentru regruparea forțelor și pentru declanșarea contraofensivei.

Infrângerea turcilor în fața Vienei a trezit mari speranțe în inima lui Șerban Cantacuzino. Aceste speranțe erau nutrite nu numai de conștiința că viitorul Țării Românești ar fi mai bine asigurat sub oblăduirea pajurii habsburgice, ci și de puternice interese personale și de familie. Ca reprezentant autentic al vechii și puternicei familii Cantacuzino, ambițiosul domn visa coroana împăraților bizantini, din care se considera descendent direct, întrucât, istoria înregistrase un Ioan al VI-lea Cantacuzino împărat al Bizanțului în secolul al XIV-lea (1341—1355). Acest gând i l-a fluturat chiar Curtea de la Viena, desigur pentru a-l stimula și mai mult în lupta lui antiotomană, dată fiind influența pe care Șerban Cantacuzino o avea în rîndurile conducătorilor popoarelor creștine din sudul Dunării, care abia așteptau începerea luptei de eliberare.

Pentru ca aceste proiecte să se poată realiza, turcii trebuiau zdrobiți pe toate fronturile și gonțiți din Europa. De aceea, ca scop imediat, Șerban Cantacuzino își propunea recâștigarea raialelor, adică alungarea turcilor de pe malul stîng al Dunării, și cucerirea independenței statului sub dinastia sa. Ca țel îndepărtat, el a urmărit declanșarea unei revolte generale în Balcani care să se soldeze cu alungarea turcilor din Europa și cu refacerea Imperiului bizantin. De altfel, sigiliul lui Șerban vodă Cantacuzino cuprindea, în afară de vulturul Bizanțului, două enigmatice inițiale, doi Ț, care puteau însemna Țar Țarigradski, adică împărat al Constantinopolului, ceea ce a îndemnat pe unii istorici să considere că ele nu reprezentau o simplă himeră, ci încoronarea strădaniilor sale.

Șerban Vodă a trecut chiar la organizarea unei armate de 30.000—40.000 de oameni, formată nu numai din munteni, ci și din sîrbi și bulgari. Această armată, prevăzută cu o mică artilerie, pentru care Șerban Cantacuzino poruncise să se toarne 30 de tunuri, urma să dezlănțuie răscoala împotriva Imperiului otoman numai atunci cînd prăbușirea lui pe fronturi ar fi fost sigură.

Domnitorul n-a ajuns însă să-și pună în aplicare planul său de luptă, deoarece la 29 octombrie / 9 noiembrie 1688, înaintea parafării tratatului cu imperialii, Șerban Cantacuzino a murit, iar tronul Țării Românești a fost ocupat de Constantin Brîncoveanu (1688—1714), nepotul fostului domnitor.

După moartea lui Șerban Cantacuzino, membrii delegației ce se afla în drum spre Viena pentru a trata cu imperialii, se întrebau: nu cumva noul domnitor va duce altă politică față de Austria? Dar Constantin Brîncoveanu, în situația în care se afla atunci, proaspăt domn, încă necunoscut de Poartă, n-a avut de ales și s-a declarat continuatorul politicii predecesorului său. Ca atare, el a împuternicit delegația română de la Viena să iscălească tratatul de închinare, ceea ce s-a și făcut în ianuarie 1689. Tratatul nu s-a aplicat însă, datorită politicii lui Brîncoveanu care socotea că nu sosise încă momentul unei acțiuni antiotomane fățișe, ceea ce va atrage intervenția militară a imperialilor.

Această intervenție a fost însă respinsă de Brîncoveanu cu ajutorul Porții în lupta de la Zărnești (1690). Dar obiectivul eliberării de sub turci nu va fi înlăturat niciodată dintre componentele politicii externe promovate de domnitorul român. El urmărea cu toată atenția realizarea unor condiții favorabile unei asemenea acțiuni. Așa se face că după încheierea păcii de la Karlavitz, Brîncoveanu s-a orientat către Rusia lui Petru I, la care a trimis numeroase solii și cu care a încheiat un tratat secret de alianță (1709), îndreptat împotriva turcilor, al cărui text nu a fost încă descoperit, dar despre existența căruia știa Ioan Neculce. Tratatul prevedea alianța militară a românilor, care urmau să asocieze și pe sîrbi și bulgari în viitoarele ostilități ruso-turce, și aprovizionarea de către români a armatelor rusești. Țarul Petru I asigura apărarea armată și independența Țării Românești, sub garanția rusă și recunoașterea ca domn a lui Brîncoveanu. O altă clauză prevedea că tratatul se aplică în momentul intrării trupelor rusești pe teritoriul Țării Românești, deoarece peste doi ani îl vedem pe Brîncoveanu stînd în rezervă în timpul luptei de la Stănilești, fără ca țarul să-i facă vreo imputare.

Un important eveniment în ceea ce privește ideea eliberării țărilor române de sub jugul otoman cu ajutor rusesc a fost acțiunea inițiată de domnitorul moldovean Dimitrie Cantemir al cărei rezultat s-a materializat în încheierea la Luțk (13 aprilie 1711, stil vechi) a tratatului de alianță cu Petru I, tratat ale cărui prevederi, deosebit de favorabile, înălțau Moldova din nou la rangul unei țări suverane și independente. Declanșarea ostilităților ruso-turcești, care au izbucnit în același an, au antrenat în desfășurarea lor și pe cei doi domnitori români: fațiș pe Dimitrie Cantemir și în ascuns pe Constantin Brîncoveanu. Cum rezultatul ostilităților a fost defavorabil Rusiei, aceasta s-a răsfrînt negativ și asupra țărilor române.

Începutul celui de al doilea deceniu al secolului a adus sfîrșitul domniilor pămîntene și instaurarea regimului turco-fanariot în Moldova și Țara Românească, măsură prin care Poarta suzerană a răspuns la întărirea luptei de emancipare politică a românilor. În aceeași perioadă, Transilvania intră și ea sub dominația habsburgică.

Instaurarea dominației străine, de esență absolutistă, în cele trei țări române, a însemnat o piedică în evoluția lor economică, politică și culturală. Poporul român nu s-a împăcat însă niciodată cu această situație; el s-a ridicat la luptă hotărîtă, participînd la răscoale și la diferite mișcări, apucînd drumul codrilor de unde întreprindea acțiuni deosebit de îndrăznețe împotriva dominației otomane și habsburgice.

BIBLIOGRAFIE

1. Virgil Cîndea, Dinu C. Giurescu și Mircea Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, Edit. Politică, București, 1966.
2. *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a II-a, Edit. Academiei, București, 1961.
3. Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Edit. Albatros, București, 1971.

4. Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu și Gheorghe Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368—1900)*, Edit. politică, București, 1971.
5. Ștefan Ionescu și Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, Edit. științifică, București, 1969.
6. *Istoria României*, vol. III, Edit. Academiei, București, 1964.
7. P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir, Viața și opera*, Edit. Academiei, București, 1958.
8. Șerban Rădulescu-Zoner, *Diplomația europeană și lupta pentru neatrănare a lui Mihnea al III-lea*, în „Magazin istoric”, nr. 7—8, 1968.
9. C. Rezachevici, *Radu Șerban — demnul urmaș al lui Mihai Viteazul*, în „Magazin istoric”, nr. 10 și 11 din 1970.
10. Constantin Șerban, *Constantin Brâncoveanu*, Edit. tineretului, București, 1969.